

Faunistické mapování *Menepphilus cylindricus cylindricus* (Coleoptera: Tenebrionidae) na území České republiky a Slovenska

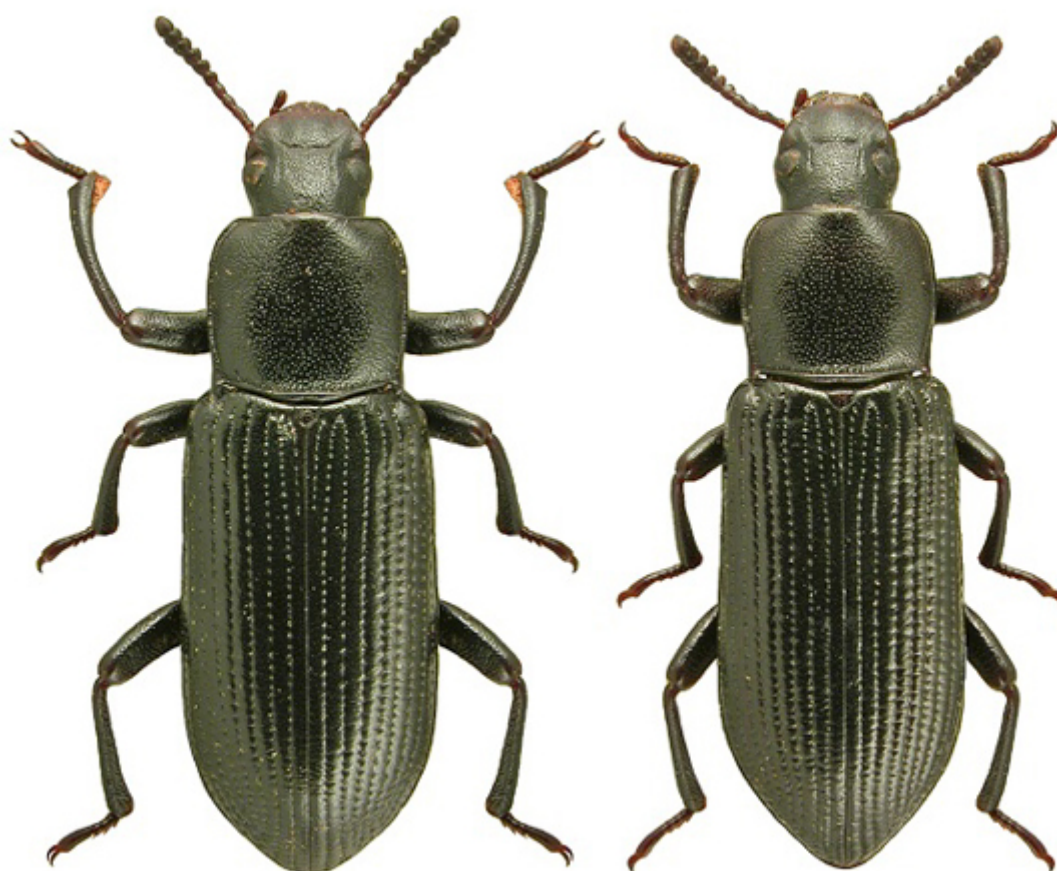
Faunistics of *Menepphilus cylindricus cylindricus* (Coleoptera: Tenebrionidae) in the Czech Republic and Slovakia

Josef Mertlik

Pohřebačka 34, CZ – 533 45 Opatovice nad Labem, Česká republika, e-mail: mertlik@elateridae.com

Abstract. In this paper, I provide the list of distribution records of *Menepphilus cylindricus cylindricus* (Herbst, 1784) in the Czech Republic and Slovakia. The biotopes of these species are described in detail and photo-documented. The website photogallery (www.elateridae.com/galerie) containing 47 photographs of the biotopes is provided as a supplement of this paper. I provide here an overview of the biotopes with the critical comments on their conservation.

Key words: Coleoptera, Tenebrionidae, *Menepphilus cylindricus cylindricus*, Europe, Czech Republic, Slovakia, faunistics, biotope, protection

Obr. 1 *Menepphilus cylindricus cylindricus*, samec a samice. © Copyright by Lech Borowiec, Wrocław 2007

Úvod

Potemník *Menepphilus cylindricus cylindricus* (Herbst, 1784) je známý z Neartické oblasti (Kanada) a západní části Palearktické oblasti (Albánie, Arménie, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Česká republika, Chorvatsko, Francie, Itálie, Kypr, Maďarsko, Německo, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Rusko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Sýrie, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Turecko a Ukrajina (Novák 2014)).

Nálezy z území České republiky uvádí Picka (1978), Klouček (1994), Novák (1996) a Krásenský & Zýka (2014). Nálezy z území Slovenska uvádí Roubal (1936), Olexa (1950), Picka (1978), Franc (1985, 2008), Borkovič (2013), Krásenský & Zýka (2014), Majzlan (2014), Potocký (2015) a Franc (2015).

V tomto článku uvádím všechny publikované nálezy tohoto druhu z území České republiky a Slovenska a připojuji k nim údaje o nálezech nových, doposud nepublikovaných. O všech nálezech jsem se pokusil získat více podrobností, ale podařilo se mi to bohužel jen v několika případech. Je zřejmé, že potemníkovití nepatří mezi sběratelsky atraktivní skupiny.

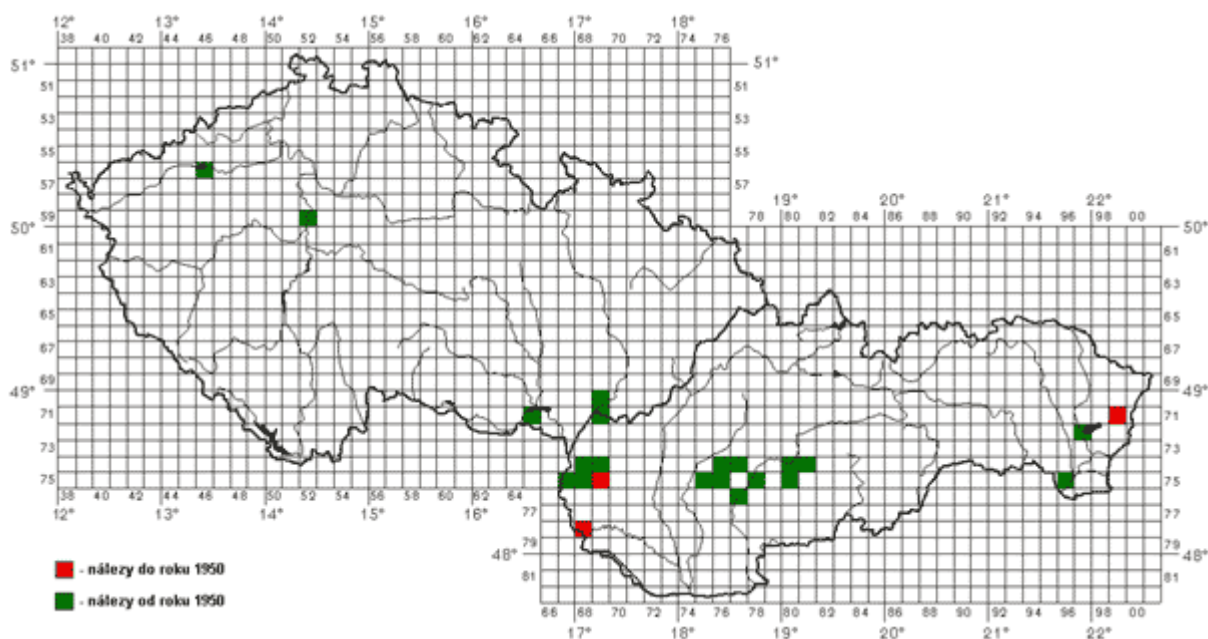
Metodika

Pro číslování lokalit byla použita vzestupná řada čísel faunistických čtverců, vycházejících z práce Zeleného (1972). Základní údaje z lokalitních štítků jsou sepsány v jednotném stylu za použití standardních zkratk. V případě opravy příslušného katastru místa nálezu jsou originální údaje z lokalitních štítků uvedeny v hranatých závorkách.

V dostupné literatuře chybí detailní fotografie biotopu tohoto druhu a proto jsem do článku zařadil 26 fotografií. Komplettní fotodokumentace biotopů je k dispozici v internetovém vyhledávači na www.elateridae.com na adrese: <http://www.elateridae.com/galerie/search.php> Do tohoto vyhledávače zadáte jako klíčové slovo „Menepphilus“, poté kliknete na "hledej" a objeví se tabule s náhledy fotografií. Je zde 47 fotografií na 3 stránkách. Na stránce se zobrazenou tabulí je uveden vpravo dole počet tabulí s fotografiemi. Kliknutím na některé z čísel je možné vybrat tabuli. Kliknutí na vybranou fotografii je možné dvakrát zvětšit její velikost.

Do vyhledávače lze zadat také jméno konkrétní lokality. K dispozici je komplettní fotodokumentace čtyř slovenských lokalit s výskytem *Menepphilus cylindricus cylindricus*: **Dobrá Niva** (187 fotografií na 10 stránkách), **Malá Lehota** (121 fotografií na 7 stránkách), **Veľký Klíž** (360 fotografií na 18 stránkách), **Voznica** (102 fotografií na 6 stránkách) a **Zvolen, Burzovo** (66 fotografií na 4 stránkách).

Přehled nálezů druhu *Menepphilus cylindricus cylindricus* na území ČR a SR

Obr. 2. Faunistická mapa *Menepphilus cylindricus cylindricus* pro území České republiky a Slovenska

BOHEMIA:

- 5646: Bohemia occ., Stroupeč (5646-47), VII. 1985, Šanda leg. (Klouček 1994, Krásenský & Zýka 2014).
 5852: Bohemia centr., Praha, Bubeneč, VI. 1950, 2 ex., ve ztrouchnivělých trámech staré budovy, Strejček leg., L. Ernest coll. (Picka 1978, Novák 1996); [Praha XIX], VII. 1952, 1 ex., v trouchnivém trámu, J. Strejček leg., V. Týr coll.

MORAVIA:

- 7069: Moravia: Bzenec, Váté písky, 14. V. 2017, 4 ex., pod pěkně proplesnivělým kusem borového dřeva ve společnosti *Uloma rufa* a *Diaperis boleti*, Ludvík Bobot leg., det. et coll. (Zlín).
 7169: Moravia mer., Rohatec, 2. VII. 2006, 1 ♂, pod kůrou borového pařezu, M. Holomčík leg., M. Zýka det. et coll. (Krásenský & Zýka 2014).
 7165: Moravia mer., Klentnice, 1. V. 2009, 1 ♀, pod kůrou staré borové klády, Krásenský leg., det. et coll. (Krásenský & Zýka 2014).

SLOVAKIA:

- 7199: Slovakia or., Vihorlat, Remetské Hámre env., IV. 1949, 1 ex., v měkkém vlhkém dřevě bukového polomu (*Fagus*), A. Olexa leg. (Olexa 1950).
 7297: Slovakia or., Zalužice, Zemplínska Šírava, pobřežní porost, 19. VII. 2016, více ex., na stojícím mrtvém topolu a na zemi ležícím suchém topolu, Peter Puľák leg., det. et coll.
 7468: Slovakia occ., Záhorie, Závod, Šišulákov mlyn, VII. 2012, 1 ex., O. Majzlan leg. (Majzlan 2014); 29. III. 2017, 1 ex., pod kůrou padlého kmene borovice, J. Mertlík leg. et coll.
 7469: Slovakia occ., Malacky, Vojenský obvod Záhorie (7469b), 9. VI. 2003, 6 ex., T. Olšovský leg. (Olšovský 2017).
 7469: Slovakia occ., Plavecký Mikuláš env., 7. VII. 1996, 7 ex., písky, okraj vojenské střelnice, v pařezu *Quercus*, M. Mantič leg., det. et coll.
 7476: Slovakia occ., Veľký Klíž (7469c), 1. VI. 2014, 20 ex., T. Olšovský leg. (Olšovský 2017); 18. VI. 2017, 10 ex., T. Olšovský leg. (Olšovský 2017).
 7476: Slovakia occ., Veľký Klíž, vrch Veľká Suchá, 21. V. 2016, více ex., suťový les, v trouchnivém dřevě padlého kmene dubu, J. Mertlík leg., det. et coll.; dtto, 2 ex., S. Čepelák leg., det. et coll.; 8. X. 2016, 5 ex., S. Čepelák leg., det. et coll.
 7476: Slovakia occ., Veľký Klíž, vrch Malá Suchá, 8. X. 2016, více ex., lesostep, v trouchnivém dřevě padlého kmene dubu, suťový les, pod kůrou kmene borovice, J. Mertlík leg., det. et coll.
 7477: Slovakia centr., Malá Lehota, vrch Kamenné vráta, 22. V. 2016, více ex., suťový les, v trouchnivém dřevě padlých kmenů dubů, J. Mertlík leg., det. et coll.
 7480: Slovakia centr., Zvolen, datum neuveden (pravděpodobně 1950), A. Olexa leg. (Picka 1978).
 7480: Slovakia centr., Zvolen, Javorie Mts, Neresnica, dolina potoka Burzovo (48°32'0.64"N, 19°7'44.82"E), 11. X. 2014, 1 ex., pod kůrou padlého kmene borovice na lesostepní formaci, J. Mertlík leg. et coll.
 7481: Slovakia centr., Javorie Mts, Sekierska dolina (7481c), 2011, M. Wieszik leg. (Potocký 2015).
 7567: Slovakia occ., Gajary, vojenský prostor, 1. VIII. 2008, 1 ex., S. Čepelák leg., det. et coll.
 7568: Slovakia occ., Malacky – Studienka (48°29'20.77"N, 17°4'38.49"E), 23. VII. 2017, více ex., v borových pařezích na pasece a v jejím nejbližším okolí, V. Mihal, F. Štěpánek, J. Hanzlík leg., det. et coll.
 7568: Slovakia occ., Malacky env. (7568b), 7. VIII. 2009, 2 ex., P. Včelička observ. (Krásenský & Zýka 2014).
 7568: Slovakia occ., Malacky, bažantnica, 4. VI. 2003, 6 ex., T. Olšovský leg. (Olšovský 2017).
 7569: Slovakia occ., Plavecké Podhradie, bez data sběru (1918-1938), 1 ex., V. Petr leg., V. Týr coll.
 7575: Slovakia occ., Kostol'any pod Tribečom (7575c), 18. VII. 1982, 1 ex., Jozef Cunev leg., det. et coll.
 7576: Slovakia occ., Machulince, 2011, 1 ex., borovice, Miroslav Borkovič leg. (Borkovič 2013).
 7578: Slovakia centr., Voznica env., Štiavnické vrchy, horský hřbet mezi vrchy Ferencky a Kojatín [Voznická valley], lesostep (48°27'14.3"N, 18°43'41.6"E), 420m, 6. VI. 2014, pod kůrou trouchnivé borovice (Potocký 2015, Franc 2015); dtto, 18. V. 2015, více ex., pod kůrou padlých kmenů borovic na lesostepní formaci, J. Mertlík leg. et coll.
 7580: Slovakia centr., Dobrá Niva, Gavúrky, starý dubový háj, 1. V. 1983, 1 ♂, 1 ♀, pod kůrou vývratu *Quercus cerris* L., V. Franc leg. (Franc 1985); 14. VII. 1985, 2 ex., V. Franc leg., D. Farbiak coll. (Franc 2008); 7. V. 1992, 3 ex., V. Týr leg. et coll.; 9. IV. 1993, více ex., J. Mertlík leg.; 21. V. 1993, více ex., J. Mertlík leg.; 13. VII. 1994, 1 ex., V. Franc leg., D. Farbiak coll. (Franc 2008); 20. IV. 1996, 15 ex., pod kůrou padlých kmenů dubů, J. Mertlík leg.; 2. V. 1998, více ex., J. Mertlík leg.; 25. IV. 1999, více ex., pod kůrou padlých kmenů dubů, J. Mertlík leg.; 28. IV. 2001, více ex., pod kůrou padlých kmenů dubů, J. Mertlík leg.; 22. IV. 2006, více ex., v noci aktivní na padlých kmenech dubů, J. Mertlík observ.; 2008-2014 (V.- VI.), nepravidelné večerní pozorování (Potocký 2015).
 7580: Dobrá Niva, vrch Háj, sv. Anna, zarůstající bývalý pastevní les (48°27'7.77"N, 19° 5'6.19"E), 20. IV. 1996, 10 ex., pod kůrou padlých kmenů dubů, J. Mertlík leg. et coll.
 7580: Dobrá Niva, vrch Ďurianová, 2. IV. 1990, více ex., pod kůrou na dubech v bezprostřední blízkosti drůbežárny, na sever od plotu (byly tam natahané vyrubané duby, kůra se už odchlipovala, ty kmeny tam musely být už několik let), M. Kuboň leg., M. Mantič det. et coll. (1 ex.); dtto, 2 ex., M. Zúber coll., V. Novák det.

- 7580: Dobrá Niva, vrch Ďurianová, zarostlý bývalý pastevní les (48°29'12.66"N, 19°3'9.30"E), 28. IV. 2001, 4 ex., pod kůrou padlého kmene dubu, J. Mertlik leg. et coll.
 7596: Slovakia or., Ladmovce, 2. VII. 1980, 1 ex., J. Soustružník leg., V. Týr coll.
 7677: Slovakia centr., Tekovské Nemce [Hronský Beňadik], úpatí vrchu Kliča, zpuštělé ovocné sady, 28.VI.1988, 3 ex., v trouchnivém dřevě švestky (*Prunus domestica*), V. Týr leg. et coll.
 7677: Slovakia centr., Tekovská Breznica, 15. VI. 2014, 1ex., Jan Kollár leg., det. et coll.
 7868: Slovakia occ., Bratislava, datum neuveden, Laco leg., Mařan det. (Roubal 1936, Picka 1978).

Biotopy

V severní polovině mediteránní oblasti je *Menephilus cylindricus cylindricus* široce rozšířeným druhem, hojným zde zvláště v jehličnatých lesích (borovice, jedle, cedr). Patří mezi tzv. obligátní saproxylobionty.

Dále na sever se ale stává vzácným a ve střední Evropě je jeho výskyt jen ostrůvkovitý. Nejsevernější známá lokalita se nachází až ve Švédsku (ostrov Gotland). Větší množství nalezených lokalit tohoto druhu v oblasti jižní Moravy, západního a středního Slovenska je proto oproti jednotlivým a v některých případech jen historickým nálezům v okolních zemích velmi pozoruhodné!

Na území střední Evropy osídluje xerothermní biotopy, což jsou teplá a suchá stanoviště. Jeho typickým biotopem jsou jižně orientované xerothermní lesostepní lokality v suťových lesích s výskytem silně osluněného mrtvého dřeva (borovice, duby).

Nalezen zde byl také v pastevních lesích (duby) a v lesních monokulturách (borovice), vzácněji pak v lesním polomu (buk), ve zpuštělé sadu (švestka) a na březích řek (topol).

Pražské nálezy pana Strejčka (1950 a 1952) ve ztrouchnivělých trámech budov lze považovat za výjimečné.

Na území borových monokultur (Bzenecko a Záhorie) se vyskytuje v nadmořské výšce 180-200m, v pahorkatinách západního a středního Slovenska v nadmořských výškách 420-500m. Jeho larvy se vyvíjí v sušších povrchových vrstvách trouchnivého dřeva napadeného bílou hnilobou. Imaga jsou přes den ukryta ve štěrbinách trouchnivého dřeva nebo pod odchlípnutou kůrou (obr. 4-6), v noci aktivují na povrchu. Přezimují larvy i imaga (obr. 3).

Obr. 3. Veľký Klíž, vrch Malá Suchá, 8.10.2016

Obr. 4. Veľký Klíž, vrch Veľká Suchá, 21.5.2016

Obr. 5. Voznica, Štiavnické vrchy, 18.5.2015

Obr. 6. Voznica, Štiavnické vrchy, 18.5.2015

Menephilus cylindricus cylindricus je považován některými středoevropskými autory za velmi vzácný druh. Já jsem nestudoval jeho biotopy v okolních státech, ale jen v mediteránní oblasti a pak v oblasti západních Karpat. V Karpatech je jeho „vzácnost“ zapříčiněna výskytem v obtížně přístupných terénech suťových lesů a také velmi skrytým způsobem života. Na většině osídlených lokalit jsem zaznamenal hromadný výskyt dospělců.

Vzhledem k jeho recentním nálezům na lokalitách, které byly dobře známy entomologům již v první polovině minulého století (Dobrá Niva, Malacky, Bzenec), ale nesbírali jej tam, je pravděpodobné, že se tento druh v současnosti šíří na nové lokality. Proto lze v blízké budoucnosti očekávat objevy dalších osídlených lokalit, např. na příhodných biotopech Malých Karpat, Strážovských vrchů, Krupinské planiny a Slovenského krasu.

Borové monokultury

Obr. 7. Bzenec, Váté pisky, 28.4.2008

Obr. 8 Závod, Šišulákov mlyn, 29.3.2017

Suťové lesy a lesostepní formace

Obr. 9. Voznica, Štiavnické vrchy, 18.5.2015

Obr. 10. Voznica, Štiavnické vrchy, 18.5.2015

Obr. 11. Velký Klíž, vrch Malá Suchá, 8.10.2016

Obr. 12. Zvolen, Burzovo, 16.10.2014,

Obr. 13. Veľký Klíž, vrch Malá Suchá, 8.10.2016

Obr. 14. Veľký Klíž, vrch Malá Suchá, 8.10.2016

Obr. 15. Veľký Klíž, vrch Malá Suchá, 8.10.2016

Obr. 16. Malá Lehota, vrch Kamenné vráta, 22.5.2016

Obr. 17. Veľký Klíž, vrch Veľká Suchá, 21.5.2016

Obr. 18. Veľký Klíž, vrch Veľká Suchá, 21.5.2016

Obr. 19. Veľký Klíž, vrch Veľká Suchá, 21.5.2016

Obr. 20. Veľký Klíž, vrch Veľká Suchá, 21.5.2016

Pastevní lesy

Obr. 21. Dobrá Niva, Gavúrky, 14.3.2014

Obr. 22. Dobrá Niva, Gavúrky, 14.3.2014

Obr. 23. Dobrá Niva, Gavúrky, 30.3.2003

Obr. 24. Dobrá Niva, Gavúrky, 14.3.2014

Obr. 25. Dobrá Niva, Gavúrky, 14.3.2014

Obr. 26. Dobrá Niva, Gavúrky, 14.3.2014

Obr. 27. Dobrá Niva, Gavúrky, 14.3.2014

Obr. 28. Dobrá Niva, Gavúrky, 30.3.2003

Ochrana biotopů

Metodiku ochrany ohrožených biotopů *Menepphilus cylindricus cylindricus* popisuje Konvička et al. (2017). Tento druh je ohrožen úbytkem starých světlých řídkých porostů listnatých i borových, v nížinách a pahorkatinách, jejich intenzivním obhospodařováním, zapojením korunového patra a nedostatkem mrtvého dřeva, zánikem způsobů hospodaření, které podporovaly vznik otevřených světlých lesů a přežívání starých stromů (střední a pastevní lesy).

Mělo by zde být zajištěno dostatečné množství a kontinuální výskyt mrtvého dřeva většího průměru a starých světlých porostů na co největší rozloze a to jak v dubových tak borových porostech. V dubových porostech by měl management směřovat k otevřeným světlým porostům se starými mohutnými duby. Obnoveny by tedy měly být střední lesy a lesní pastva. Je vhodné ponechávání výstavků v dostatečném počtu a postupné prosvětlování porostů.

Borové monokultury

V oblasti intenzivně obhospodařovaných borů na pískách jihu Moravy a západu Slovenska je momentálně pravděpodobně zásadním faktorem změna lesnické technologie, která minimálně částečně souvisí s dotacemi na využití veškerých zbytků po těžbách. Zatímco dříve byly pařezy po těžbách shrnovány do valů a ponechávány k rozpadu, dnes jsou pařezy často odváženy a páleny, případně jsou frézovány (Konvička et al. 2017).

Vážným problémem může být také nekontrolovaný rozvoj těžby písků, což dokládá případ likvidace rozsáhlého porostu mohutných dubů na území vojenského obvodu Záhorie, východně od obce Plavecký Štvrtok (48°22'39.76"N, 17°1'36.68"E – 48°22'26.28"N, 17°2'19.29"E). Letecký snímek tohoto lesa z roku 1950 se nachází v Historické ortofotomapě Slovenska. Měl jsem to štěstí a dne 26. dubna 1988 jsem ty majestátní duby viděl na vlastní oči. Avšak uprostřed háje právě začala těžba písku a část dubů již byla pokácena. Bohužel jsem u sebe neměl fotoaparát a když jsem se tam po několika letech vrátil, našel jsem místo dubového háje jen obrovskou vytěženou a zalesněnou pískovnu na jejím okraji ležel jen jeden zapomenutý dubový kmen (obr. 29-30).

Obr. 29. Plavecký Štvrtok, Záhorie, 6.5.2003

Obr. 30. Plavecký Štvrtok, Záhorie, 6.5.2003

Sut'ové lesy a lesostepi

Sut'ové lesy jsou díky členitému karpatskému terénu poměrně dobře zachovalé a mnohé z nich jsou vedeny jako lesy ochranné (obr. 9-20). V současnosti je tlak na těžbu dřeva i v těchto lesích, což je vidět např. na území Štiavnických vrchů.

Problematická situace je v lokalitách světlých řídkých porostů a lesostepních formací. Tyto plochy byly v minulosti hojně využívány jako pastviny. Ale ve druhé polovině minulého století dochází k postupnému ukončování pastvy a bývalé pastviny začínají zarůstat náletovými dřevinami. Na osluněných jižních svazích se to projevuje až po mnoha letech. Nejodolnější vůči zarůstání jsou šikmé svahy s výskytem sutí a skalek.

Bohužel, výraznému urychlování sukcese napomohly zvláště v minulosti četné zalesňovací programy (Konvička et al. 2005).

A na ortodoxní ochranářskou víru v to, že si příroda sama nejlépe poradí, málem doplatil i nejznámější z hmyzích objektů ochranného zájmu, motýl *Parnassius apollo* (Linnaeus, 1758). V současnosti se díky cílenému odstraňování náletových dřevin podařilo zachránit a stabilizovat alespoň některé z jeho populací (Konvička et al. 2005, Kříž 2011).

Sukcese má velmi negativní vliv také na *Menepphilus cylindricus cylindricus*, protože zastíněné padlé kmeny podléhají jinému druhu tlení, než jaký vyžadují tyto potměnící. S postupující sukcesí proto může z mnoha lokalit vymizet.

Rozsah a rychlost zarůstání jednotlivých slovenských lokalit můžeme sledovat díky leteckým snímkům umístěným v Historické ortofotomapě Slovenska (<http://mapy.tuzvo.sk/HOFM/>). Zdrojem informací pro Českou republiku je letecké snímkování z let 1947-1959, které je k dispozici na mapovém portálu Národní inventarizace kontaminovaných míst (<http://kontaminace.cenia.cz/>). V obou uvedených mapách je rovněž možné přepínat mezi historickými a současnými snímky. Nejaktuálnější snímky jsou nyní k dispozici na mapovém portálu Mapy.cz (<https://mapy.cz/>).

Pastevní lesy

Osudy pastevních lesů můžeme rovněž sledovat na výše uvedených internetových zdrojích. Tyto lesy jsem téměř všechny navštívil. Pokud nebyly vykáceny, tak byly po ukončení pastvy ponechány sukcesi. Sukcese zahalila mohutné solitérní kmeny dubů do zapojeného porostu habrů a javorů. Mladým dubům se v zapojeném porostu nedaří, takže staré duby umírají bez potomstva a s nimi i veškerá fauna na ně vázaná. Takto bohužel dopadly i pastevní lesy, které byly ve druhé polovině minulého století vyhlášeny za přírodní rezervace, např. Panónsky háj (Svätý Jur), Svetlianska cerina (Hrachovo), Kurinec (Rimavská Sobota) a Horný Červený vrch zvaný též Vereš (Veľký Blh).

V internetovém vyhledávači (viz kapitola **Metodika**) je k dispozici kompletní fotodokumentace některých v výše uvedených pastevních lesů: **Panónsky háj** (75 fotografií na 4 stránkách), **Kurinec** (63 fotografií na 4 stránkách), **Horný Červený les** (132 fotografií na 7 stránkách) a pastevní les v katastru obce **Padarovce** (92 fotografií na 5 stránkách) a **Cibajky** u Klátovy Nové Vsi (68 fotografií na 4 stránkách), o nichž je zmínka níže.

Zajímavým poznatkem je to, že dub letní a dub zimní přežívají v zapojeném porostu mnohem delší dobu než dub cer. Zastíněné kmeny cerů totiž podléhají mnohem rychleji rozkladu působením vlhka a různých druhů dřevních hub. Taková cesta cerů od osluněných solitérů k ponurému lesnímu hřbitovu trvá pouhých třicet let. Osobně jsem to sledoval od roku 1984 v pastevním lese u města Krupina (obr. 32).

Obr. 31. Svätý Jur, Panónsky háj, 6.11.2015

Obr. 32. Štiavnické vrchy, Krupina, 10.4.2015

Obr. 33. Rimavská Sobota, Kurinec, 7.5.2016

Obr. 34. Veľký Blh, Horný Červený les, 7.5.2016

Na výše uvedených lokalitách zřejmě nebyl *Menephilus cylindricus cylindricus* nikdy nalezen. Důvodů může být několik. Když byly tyto pastevní lesy využívány pro pastvu, tak se z nich také průběžně odváželo mrtvé dřevo, což můžeme vidět u funkčních pastevních lesů (např. Cibajky u Klátovy Nové Vsi). Po ukončení pastvy lesy rychle zarostly a i když v nich časem bylo mrtvého dřeva dostatek, již nebylo vhodné pro tohoto potměníka. Také je možné, že se tento druh v okolí těchto lesů nevyskytoval a tudíž je ani nemohl osídlit.

Zajímavá je také situace na jižní Moravě ve starých dubových lesích na Břeclavsku. Nachází se zde velké množství stojících i padlých mrtvých kmenů dubů, prakticky se jedná o největší hřbitov dubů na území Evropy (Miklín et al. 2017). Mnoho z těchto kmenů je osluněno a teoreticky představují pro tohoto potměníka ideální biotop. V posledních letech byl nalezen v blízkém okolí (Klentnice, Rohatec), ale výhradně na trouchnivém dřevě borovic.

Výše uvedené příklady zničených pastevních lesů sice přímo nesouvisí s výskytem *Menophilus cylindricus*, ale jsou pro nás velmi cenným zdrojem informací o tom, jak neefektivně jsou spotřebovávány státní prostředky určené na „ochranu“ přírody. Tyto informace nám umožní snáze pochopit problematiku ochrany a to nejen u pastevních lesů. Dobrou zprávou je to, že několik lesů by se ještě zachránit dalo. Například pastevní lesy osídlené tímto potměníkem v okolí obce Dobrá Niva.

V okolí obce **Dobrá Niva** v roce 1950 (viz Historická ortofotomapa Slovenska) rostlo několik pastevních lesů. Většina z nich se dochovala až do dnešní doby, i když některé z nich jen částečně nebo v silně pozmeněném stavu.

Na západ od obce je rozsáhlý pastevní les s duby střední velikosti na jižních svazích vrchu **Ďurianová** (48°28'58.09"N, 19°3'7.09"E). Mezi entomology je známý jako les „u drubežárny“ (hydínářeň). Tento závod byl vybudován uprostřed pastevního lesa a ostatní plochy byly ponechány sukcesi. Já jsem jej navštívil až v roce 1998 a to byl zarostlý, téměř neprůchodný. Od roku 2014 došlo k postupnému odstranění náletových dřevin asi na 50% plochy a v současné době je využíván jako obora pro chov daňků (obr. 35). Rozsah jeho revitalizace je vidět na leteckých snímcích (Mapy.cz).

Obr. 35. Dobrá Niva, revitalizovaný pastevní les pod vrchem Ďurianová, zima 2016 (foto Michal Wieszik)

Pastevní les s velkými duby (viz Gavúrky) rostl kdysi v údolí **Strieborného potoka** (48°28'5.24"N, 19°3'38.92"E). Staré duby byly vykáceny na konci minulého století. Bylo zde ponecháno jen několik mladších dubů. Tento les znám bohužel jen ze starého leteckého snímku z roku 1950 a z vyprávění pamětníků.

Ke „Strieborné“ přiléhá a jihu na svazích **Bukovníku** funkční pastevní les s mladými duby (48°27'45.51"N, 19°3'13.48"E - 48°27'44.78"N, 19° 4'43.89"E). Celé území od Ďurianové, přes Strieborný potok po Bukovník je obora určený k chovu divoké zvěře).

Obr. 36. Dobrá Niva, pastevní les pod vrchem Bukovník, léto 2009 (foto Jan Krkos)

Jihozápadně od obce na východních svazích vrchu Háj, je pastevní les „**Svätá Anna**“. Rostou zde duby střední velikosti (48°27'8.61"N, 19°5'8.11"E). Tento les jsem poprvé navštívil v roce 1996. V té době již sice zarůstal, ale byl ještě průchodný. V současné době je kompletně zarostlý a tím i odsouzený k zániku.

Východně od obce je rozsáhlý pastevní les na náhorní plošině vrchu **Gavúrky** (48°27'26.45"N, 19°7'33.60"E - 48°28'17.35"N, 19° 8'32.65"E). Tento les jsem poprvé navštívil v roce 1993. Pár let před tím jej opustila sovětská armáda, které sloužil jako výcvikový prostor dlouhých 25 let. Poté pár roků sloužil jako pastvina pro dobytek místního zemědělského družstva. Z té doby si vzpomínám na jeden zajímavý místní zvyk, kdy družstevní stroj rozmetal v areálu pastevního lesa kejdu. Duby pak byly do výše několika metrů pokryty touto páchnoucí ozdobou. Ale jak hospodářství krachlo, ustala pastva a také Gavúrky začaly zarůstat náletovými dřevinami.

Z té doby pochází první **snahy o ochranu** tohoto lesa (Franc 1992). Ale až roce 1999 byly Gavúrky vyhlášeny chráněným areálem. A v roce 2012 byly Gavúrky zařazeny do seznamu chráněných území evropského významu NATURA 2000.

Ochrana tohoto území spadá pod správu CHKO Poľana. Po ukončení družstevní pastvy byl areál pronajat místnímu farmáři, který měl podle dohody zajistit, aby háj nezarůstal náletovými dřevinami. Tento plán se bohužel nepodařilo uskutečnit a proto CHKO Poľana v roce 2016 přistoupila k účinnější metodě odstraňování náletových dřevin. Vzápětí byl ze strany veřejnosti podaný podnět na Slovenskou inspekci životního prostředí. Reakce nezasvěcených lidí a dvou různých ochranářských organizací (CHKO Poľana a Lesoochranárske zoskupenie Vlč) popisuje Mojžišová (2016). Asanace byla předčasně ukončena.

Obr. 37. Dobrá Niva, Gavúrky, asanace náletových dřevin (Vražda 2016).

Přístup Lesoochranárskeho zoskupenia Vlč, podporovaný neinformovanou veřejností může být pro Gavúrky fatální. Na příkladech předchozích neúspěšných pokusů o „ochranu“ pastevních lesů (Panónsky háj, Svetlianska cerina, Kurinec, Horný Červený vrch atd.), dnes víme, že v těchto případech si příroda neporadí a předmět ochrany po několika desetiletích zaniká. Pracovníci správy CHKO Poľana to vědí, viz názor ředitelky Vladimíry Fabriciusové (Mojžišová 2016). Vlč to zřejmě neví, protože Vlč je sdružení ortodoxních ochránců přírody, kteří věří, že přírodě bude lépe bez

lidí. Nám entomologům je Vlk nechvalně známý svým fanatickým přístupem k nesmyslným procesům zakazování a povolování entomologických aktivit. Podle nich je entomologie nepotřebný vědní obor.

Já nejsem téhož názoru. Navzdory takovým fanatikům máme informace, které mohou pomoci výrazně zefektivnit ochranu přírody. Před „inspekci, policii aj orgány ochrany přírody“ by se měl především dostavit Vlk a všichni podobně smýšlející, a měli by dostat všechny ty shnilé pastevní lesy k náhradě.

Bez odpovídající péče Gavúrky shnijí a shnije i Svátá Anna. O pastevní lesy se prostě pečovat musí. Dobronivské lovecké sdružení to ve svých oborách zvládá. Evropou se dnes také šíří území spásaná stády divokých koňů, zubrů a praturů (Dostál et al. 2014). V době vydání tohoto článku i u nás ve východních Čechách, v mém rodném kraji, přivítáme první dvě stáda divokých koní (<http://www.stoppalmovemuoleji.cz/kone.php>).

Místní lidé se na záchranu Gavúrek určitě začnou těšit, když budou vědět, že asanace náletových dřevin (hloh, trnka, bříza) dubům pomůže. Že důležitá je také výsadba nových stromů (ale žádných introdukovaných druhů). Narušený travní pokryv (viz Vražda 2016) zase umožní život četným druhům ohrožených rostlin a hmyzu (např. včelám a majkám). Jen hlupák zavírá lidi do vězení za sběr hmyzu a namlouvá si, že tím chrání přírodu.

Obyvatelstvo je potřeba na aktivní ochranu přírody připravit. Propagace, informační tabule. Na jihu Slovenska zvládají ochránáři asanaci náletových dřevin z písčinych dun a klasickou pastvu na slaniskách již několik let, viz regionální ochránářské sdružení BROZ (<http://www.broz.sk/>). V České republice je tím např. známá „neúnavná“ základní organizace ČSOP JARO Jaroměř (<http://www.jarojaromer.cz/>). Dokonce je svými odlesňovacími aktivitami známá i na západním Slovensku. Možností praktické ochrany Gavúrek je vícero.

Účinná ochrana pastevních lesů není zvládnutá ani v České republice. I když psát o „ochraně“ je vlastně silně zavádějící, protože výstižnějším slovem by bylo slovo „záchrana“. Duby v zapojených porostech umírají v Čechách i na Moravě. Plíživě zanikají pastevní lesy se soliterními stromy v četných prastarých loveckých oborách. Nejmedializovanější a také nejceňnější je obora Soutok a okolní lužní lesy u Dyje a Moravy (Miklín et al. 2017). Snahy o změnu klasického ochránářského a lesnického myšlení probíhají, ale dosavadní výsledky nejsou takové, jaké by tento typ biotopů potřeboval ke svému životu. Zatím můžeme považovat za pokrok to, že se o tomto problému píše a důležité informace se šíří. Bohužel, účinná řešení jsou stále odkládána.

Obr. 38. Dobrá Niva, Gavúrky, 14.3.2014

Obr. 39. Dobrá Niva, Gavúrky, 30.3.2003

Poděkování

Kolegům Ludvíku Bobotovi (Zlín), Svätopluku Čepelákovi (Šála), Milanu Kuboňovi (Ostrava), Marionu Mantičovi (Hlučín), Vlastimilu Mihalovi (Přerov), Václavu Týrovi (Žihle) a Michalu Wiezikovi (Zvolen) děkuji za poskytnutí faunistických údajů.

Za fotografie imag děkuji Lechu Borowiecowi (Wrocław): <http://www.cassidae.uni.wroc.pl/Colpolon/index.htm>

Literatura

- BORKOVIČ M. 2013: Múčiarovitě. ZITAVA.SK – regionálny portál Požitavia. FONTIS – občianske združenie, 6.3.2013. In: <http://www.zitava.sk/zivocisstvo/muciarovite>
- DOSTÁL D., KONVIČKA M., ČÍŽEK L., ŠÁLEK M. ROBOVSKÝ J., HORČIČKOVÁ E. JIRKŮ M. 2014: Divoký kůň (*Equus ferus*) a pratur (*Bos primigenius*): klíčové druhy pro formování české krajiny. Česká krajina, Kutná Hora, 125 pp. In: http://www.ceska-krajina.cz/wp-content/uploads/2015/01/Dostal-et-al_2014_Divoky_kun_a_pratur_Studie_Equus_Ferus_Bos_primigenius.pdf
- FRANC V. 1985: Zaujímavé nálezy Múčiarovitých chrobákov na strednom Slovensku (Coleoptera, Tenebrionidae). Zprávy Československé společnosti entomologické při ČSAV, 21 (4): 103-105.
- FRANC V. 2008: Darkling beetles (Coleoptera, Tenebrionidae) of Slovakian fauna and their ecosozological value. Matthias Belivs University Proceedings, 4(1): 61–67.
- FRANC V. 1992: Chrobáky navrhovaného CHA Gavurky. In: Kol., 1992: Projektová dokumentácia návrhu CHN Gavurky, manuscript, archív SAŽP – COPK, Banská Bystrica.
- FRANC V. 2015: Numerous record of a rare and little-known species *Abdera triguttata* (Gyllenhal, 1910) (Coleoptera: Melandryidae) in the Štiavnické vrchy Mts. Naturae Tutela, 19 (2): 155-158.
- KLOUČEK Z. 1994: Některé zajímavé nálezy brouků z lokality Stroupeč. Natura launensis, Sborník přírodovědných prací z Lounska 1: 18-20.
- KONVIČKA M., BENEŠ J. & ČÍŽEK L. 2005: Ohrožený hmyz nelesních stanovišť: ochrana a management. Sagittaria, Sdružení pro ochranu přírody střední Moravy, Olomouc, 127 pp. In: <http://www.elateridae.com/page.php?idcl=82>
- KONVIČKA O., HAUCK D., TRNKA F., SEKERKA L., VÁVRA J., STRAKA M. & ČÍŽEK L. 2017: Metodika zajištění ochrany a lokalit výskytu vybraných druhů brouků. Projekt TB020MZIP048 „Revize recentního rozšíření a stavu neznámých druhů červeného seznamu - Coleoptera (brouci) z programu Beta Technologické agentury České republiky.“ Biologické centrum AV ČR, v. v. i., 61 pp. In: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/motyli_brouci/\\$FILE/ODOIMZ_brouci_20170817.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/motyli_brouci/$FILE/ODOIMZ_brouci_20170817.pdf)
- KRÁSENSKÝ P., ZÝKA M. 2014: První nálezy potemníka *Menephilus cylindricus* (Herbst, 1784) (Coleoptera, Tenebrionidae) na Moravě. Západočeské entomologické listy 5: 114-116.
- KŘÍŽ K. 2011: Jasoň červenooký (*Parnassius apollo* Linnaeus, 1758) na Slovensku. História výzkumu a ochrana. Slovenská agentúra životného prostredia, Banská Bystrica, 240 pp.
- MAJZLAN O. 2014: Chrobáky (Coleoptera) dvoch lokalít Závod-Šišuláky a Gajary na Záhorí. Entomofauna carpathica, 26 (2): 12-62.
- MIKLÍN J., ŠEBEK P., HAUCK D., KONVIČKA O. & ČÍŽEK L. 2017: Past levels of canopy closure affect the occurrence of veteran trees and flagship saproxylic beetles. *Divers Distrib.*; 00:1–11. In: <http://www.bc.cas.cz/novinky/detail/3906-z-moravske-amazonie-mizi-stare-stromy-a-s-nimi-i-prirodni-rozmanitost-nasi-zeme/>
- MOJŽIŠOVÁ Ľ. 2016: Zásah v chránených Gavurkách ľudí pobúril. MY Zvolen, SME SK (20.1.2016). In: <https://myzvolen.sme.sk/c/20076316/zasah-v-chranenych-gavurkach-ludi-poburil.html>
- NOVÁK V. 1996: Potemníkovití brouci (Coleoptera: Tenebrionidae) středního Polabí. Klapalekiana 32 (3-4): 209-224.
- NOVÁK V. 2014: Brouci čeledi potemníkovití (Tenebrionidae) střední Evropy. Zoologické klíče. Academia, Praha, 418 pp.
- OLEXA A. 1950: Vzácnější druhy brouků z východního Slovenska. Acta Societatis entomologicae Cechosloveniae 47: 52-55.
- OLŠOVSKÝ T. 2017: Monitoring druhu *Menephilus cylindricus*. Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky. Komplexný informačný a monitorovací systém. In: <http://www.biomonitoring.sk/>
- PICKA J. 1978: Klíče k určování hmyzu 1. Potemníkovití brouci Československa (Coleoptera, Tenebrionidae). Zprávy Československé společnosti entomologické při ČSAV, 53 pp.
- POTOČKÝ P. 2015: Contribution to the knowledge of protected, rare and threatened beetles (Coleoptera) of the Zvolen district. Proceedings of the conference «Roubal's Days I», Banská Bystrica, 27. 1. 2015. Matthias Belivs Univ. Proc. (Faculty of Natural Sciences UMB) 5, Suppl. 2, p. 26-39.
- ROUBAL J. 1936. Katalog Coleopter Slovenska a Podkarpatské Rusi. Díl 2., Bratislava, 434 pp.
- VRAŽDA D. 2016: Zásah v chránenom dubovom háji znepokojil verejnosť, ochranári tvrdia, že bol v poriadku. DENNÍK N (10.1.2016). In: <https://dennikn.sk/338423/zasah-gavurkach-znepokojil-verejnost-ochranari-tvrdia-nie-dovod-obavy/>